

بسم الله الرحمن الرحيم

پوشش و راهکارهای ترویج فرهنگ عفاف و حجاب

تعریف لغوی «حجاب»

برای واژه «حجاب» در میان زبان شناسان عرب، دو معنای اصلی ذکر شده است:

۱. حجاب، به مفهوم مانع و حایل میان دو چیز است، خواه آن دو چیز از امور مادی و اشیای محسوس باشد و یا از امور معنوی و غیر محسوس.

راغب چنین می‌گوید: «حجب و حجاب به معنای منع از وصول و رسیدن دو چیز به همدیگر است.» (۱)
صاحب مقایس اللغه نیز می‌آورد: «حجب، دارای یک معنای اصلی است و آن منع است. گفته می‌شود: حجبته، یعنی او را منع کردم.» (۲)

همچنین در «مصابح» آمده است: «حَجَبَ به معنای منع است و از همین رو به پوشش حجاب گفته می‌شود، زیرا پوشش مانع از مشاهده می‌شود و به دربان حاجب گفته می‌شود چون مانع و بازدارنده از ورود دیگران است. اصل معنای حجاب، جسمی است که بین دو جسد حائل می‌شود و گاه بر امور معنوی نیز به کار می‌رود؛ از این رو گفته شده است: «عجز» حجاب میان انسان و مراد اوست و «معصیت» حجاب بین بنده و پروردگار اوست.» (۳)

۲. حجاب به معنای ستر و پوشش

«حجاب یعنی پوشش و حجاب درون انسان، یعنی آن چه که بین قلب و سایر آن حائل می‌شود.» (۴)

چنان که ابن منظور نیز در لسان العرب، حجاب را به معنای ستر دانسته و گفته است: «حجاب به معنای ستر و پوشش است؛ «حجبه» یعنی آن را پوشانید، زن محجوب، زنی است که پوشیده باشد.»

به نظر می‌رسد جمع‌بندی خوبی را در میان دو معنای یاد شده در کتاب التحقیق ارائه کرده شده است: «حجاب در اصل به معنای مانع از تلاقی دو چیز یا اثر آن دو است؛ چه هر دو چیز مادی باشند یا معنوی، یا یکی مادی و دیگری معنوی و نیز بدون تفاوت از این ناحیه که آن مانع و حجاب، شیء مادی باشد یا امر معنوی» (۵)

واژه حجاب در آیه «وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ...» (۶) و آیه «وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ...» (۷) نیز به معنای منع و مانع است و به پوشش نیز از این رو حجاب گفته می‌شود که مانع از دیدن است.

تعریف اصطلاحی «حجاب»

حجاب در اصطلاح فقه، به معنای پوشش ویژه‌ای برای زنان است که مانع و بازدارنده نگاه نامحرم به او و یا مانع انگیزش تمایل جنسی مردان باشد. (۸)

مفهوم‌شناسی «عفاف»

معنای لغوی «عفاف»

«عفاف» واژه‌ای عربی است که با فرهنگ اسلامی وارد زبان فارسی شده است.

راغب در مفردات می‌گوید: «عَفَّتْ حالت نفسانی است که مانع تسلط شهوت بر انسان می‌گردد و انسان عقیف کسی است که با تمرین و تلاش مستمر و پیروزی بر شهوت، به این حالت دست یافته باشد.» (۹)

ابن منظور نیز در لسان العرب می‌گوید: «عَفَّتْ خود نگهداری از غیر حلال، کارهای حرام و طمع‌های پست است، عفت پیشگی یعنی خود نگهداری.» (۱۰)

در قاموس قرآن آمده است: «عَفَّتْ به معنای مناعت است در شرح آن گفته‌اند: حالت نفسانی است که از غلبه شهوت باز دارد. پس باید عقیف به معنای خود نگهدار و با مناعت باشد.» (۱۱)

معنای اصطلاحی «عفاف»

«عفاف» اصطلاحی اخلاقی است. صفت عفاف در علم اخلاق از مهم‌ترین فضایل اخلاقی شمرده شده است،

ملاصدرا عفاف را در «اسفار» این گونه تعریف کرده است: «عفاف، مَنشی است که منشأ صدور کارهای معتدل می شود نه پرده‌داری می کند و نه گرفتار خمودگی شود». (۱۲)

خواجه نصیر الدین طوسی در تعریف آن می نویسد: «عفاف آن است که نیروی شهوت مطیع عقل باشد تا تصرف او به اقتضای رأی او بود و اثر خیریت در او ظاهر شود و از تعبد هوای نفس و استخدام لذات فارغ شود». (۱۳)

سید محمدحسین طباطبائی، عفاف را از اصول سه گانه فضیلت های اخلاقی می داند که صبر، حیا، ایثار، سخاوت، و... برشاخه آن می روید. او پس از آن که قوای شهوانی، غضبی و فکری را منشأ و خاستگاه تمامی اخلاق انسانی برمی شمرد، می گوید: حد اعتدال در قوه شهوانی «عفاف» و افراط و تفریط در آن «شره» و «خمود» نامیده می شود. (۱۴)

بر اساس معانی یاد شده عفاف معنایی وسیع تر از پاکدامنی از فحشاء دارد.

عفاف در قرآن

در قرآن کریم نیز عفاف به همین معنای وسیع به کار رفته است که می توان به دو نمونه زیر اشاره کرد:

۱- «وَلْيَسْتَغْفِرِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ» (۱۵) «وکسانی که زمینه ای برای ازدواج نمی یابند، باید پاکدامنی (عفت) پیشه کنند تا خداوند از فضل خود آنان را بی نیاز گرداند».

۲- «لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا...» (۱۶) «(انفاق شما، مخصوصا باید) برای نیازمندیانی باشد که در تنگنا قرار گرفته اند، نمی توانند مسافرتی کنند (و سرمایه ای به دست آورند) و از شدت خویشنداری (عفت)، افراد نا آگاه، آنان را بی نیاز می پندارند اما آن ها را از چهره هایشان می شناسی و هرگز با اصرار چیزی از مردم نمی خواهند» در این آیه واژه عفاف در معنایی فراتر از عفاف جنسی به کار رفته است، که عبارت است از عفاف معیشتی و اقتصادی می باشد.

رابطه حجاب و عفاف

با توجه به معانی حجاب و عفاف می توان به این نکته اشاره نمود که عفاف یک نیروی باز دارنده درونی است

و حجاب یک مانع و حافظ بیرونی است که وجود هر یک از آن دو می‌تواند به نوعی در پدید آمدن و تداوم دیگری نقش داشته باشد و به تعبیر دیگر شاید بتوان گفت، حجاب نشانه و بازتاب بیرونی عفاف است و از سوی دیگر، به تعبیر قرآن رعایت حجاب ظاهری می‌تواند سبب طهارت درونی که همان عفاف است باشد. (۱۷)

راهکارهای نهادینه کردن و ترویج حجاب و عفاف

می‌توان با اجرایی نمودن این چهارده راهکار فرهنگ حجاب و عفاف را در مراکز درمانی و همچنین در دیگر مراکز کشور نهادینه نمود.

که در این بخش به اختصار سر فصل‌های آن چهارده مورد را اشاره می‌کنیم.

۱. تدوین مقررات مناسب با فضای مراکز درمانی؛
۲. انتخاب مدیران متعهد و متخصص و دغدغه‌مند؛
۳. به‌کارگیری نیروهای آگاه و معتقد به مبانی حجاب و عفاف اسلامی؛
۴. ارتقای سطح آگاهی نیروها در باره ارزش و آثار رعایت حجاب و عفاف، درباره پیامد ناگوار بی‌توجهی به پوشش اسلامی؛
۵. تقویت و تحکیم ایمان و باورهای درونی و کاربریست راهکارهای تقویت باورهای دینی؛
۶. استفاده از خاطرات زنان محجبه تازه مسلمان؛
۷. اجرای توصیه‌های شهیدان؛
۸. ترویج فرهنگ نماز؛
۹. احیای فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر؛
۱۰. ترویج فرهنگ غیرت؛

۱۱. همکاری دیگر مراکز فرهنگی آموزشی در مسئله عفاف و حجاب همچون آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها، رسانه ملی، وزارت ارشاد، حوزه‌های علمیه و...

۱۲. همکاری خانواده‌ها؛

۱۳. استفاده از الگوهای عفاف و حجاب؛

۱۴. نظارت دقیق بر عملکرد مراکز در اجرای قوانین عفاف و حجاب.

نکاتی را برای تکمیل مباحث بیان می شود.

- به نظر می‌رسد این اثر نشان نمی‌دهد که چرا باید سبک پوشش اسلامی را انتخاب کرد.
- مناسب بود آداب پوشش در دو مرحله مورد بحث قرار گیرد: آداب پوشش به صورت کلی که میان بانوان و آقایان مشترک است و آداب پوشش خاص بانوان و آداب پوشش خاص آقایان. با این تفکیک از برخی تکرارها مانند: پرهیز از پوشش جنس مخالف؛ شبیه نبودن به پوشش مردان؛ پرهیز از لباس شهرت و مشهور و انگشت‌نما نبودن آمده، جلوگیری می‌شد.
- عنوان شرایط پوشش زنان با آنچه ذیلش آمده، تناسب ندارد.
- مناسب بود عنوان پوشش در نماز و طواف به عنوان زیر مجموعه عنوان پوشش در عبادت آورده شود.
- مناسب بود راهکارهای نهادینه کردن حجاب و عفاف توسط کارگروهی که دارای تخصص گوناگون هستند، مانند تخصص در روانشناسی، علوم تربیتی، جامعه‌شناسی و دین‌شناسی، تهیه و تدوین می‌شد.
- راهکارهای بیان شده کلی هستند، مانند تهیه مقررات مورد نیاز و ارتقای آگاهی.
- تقدیم و تأخیر در به کارگیری این راهکارها مشخص نیست.
- مناسب است راهکارهای چون عادت‌سازی، ارائه الگوهای مناسب، استفاده از نمادها مورد توجه قرار می‌گرفت. نیز نقش خانواده در مسئله حجاب و عفاف مناسب بود مورد توجه بیشتر قرار بگیرد.

- مسایل زندگی زنجیروار به هم مرتبطند بنابراین ارائه راهکار برای نهادینه کردن عفاف و حجاب بدون دیدن مشکلاتی مانند فقر، تبعیض فساد مالی و... تا چه میزان می تواند مفید باشد.

پی نوشت:

۱. حسین راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، ص ۲۱۹.

۲. ابن فارس، مقاییس اللغة، ج ۲ ص ۱۴۷.

۳. احمد فیومی، مصباح المنیر، ص ۴۷.

۴. جوهری، صحاح اللغة، ج ۱ ص ۲۹۸.

۵. حسن مصطفوی، التحقيق، ج ۲، ص ۱۷۷.

۶. احزاب: ۵۳.

۷. اعراف: ۴۶.

۸. فتح الله، ۱۴۱۵ ق ص ۴۵۴.

۹. حسین راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، ص ۵۷۳.

۱۰. ابن منظور، لسان العرب، ج ۹، ص ۲۵۳.

۱۱. سیدعلی اکبر قرشی، قاموس قرآن، ج ۵، ص ۱۸.

۱۲. ملاصدرای شیرازی، الاسفار الاربعه، ج ۲، ص ۳۸.

۱۳. سجادی، فرهنگ معارف اسلامی، ج ۳، ص ۲۹۶.

۱۴. طباطبایی، المیزان، ج ۱، ص ۱۳۷.

۱۵. نور، آیه ۳۳.

۱۶. بقره، آیه ۲۷۳.

۱۷. نور، آیه ۳۰ و احزاب، آیه ۵۳.